

Opinnäytetyö (AMK)

Hoitotyön koulutusohjelma

Hoitotyö

2011

Kaisa Kalske ja Petra Siutla-Luotonen

OPAS OPETTAJILLE ALKOHOLIONGELMAISEN PERHEEN KOHTAAMISEKSI

– Terveysnetti

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyö | Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto

Tammikuu 2011 | 33 sivua + 3 liitettä

Ohjaaja: Yliopettaja Heikki Ellilä ja lehtori Sirpa Nikunen

Kaisa Kalske & Petra Siutla-Luotonen

OPAS OPETTAJILLE ALKOHOLIONGELMAISEN PERHEEN KOHTAAMISEKSI

-Terveysnetti

Opinnäytetyön aihe on noussut Erityisesti edistävään – hankkeesta, jonka myötä on havaittu tarve työvälineille, joilla kohdata ja auttaa alkoholiperheen lasta koulussa. Projektin tehtävänä oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnetti verkkosivustolle aiheena alkoholiperheen kohtaaminen. Opinnäytetyön tavoitteena on antaa opettajille perustietopaketti, josta löytyy tietoa ja työvälineitä alkoholiperheen kohtaamiseksi.

Alkoholin kulutus on historiallisen korkea Suomessa. Monien lapsien elämä häiriintyy vanhemman alkoholiongelman vuoksi. Usein ongelmat huomataan ensimmäisenä koulussa. Tutkimusten mukaan opettajilla ei ole riittävästi tietoa ja ohjausta, siitä miten auttaa lasta kun kotona on lasta häiritsevä alkoholiongelma. Opettaja saattaa olla ainut aikuinen, jolta lapsi saa positiivisia kokemuksia ja apua tilanteeseen.

Puheeksiottaminen on usein vaikeaa, mutta se on velvollisuus tehdä. Lapselta voi kysyä asiasta suoraan, mutta on hyvin tyypillistä, ettei lapsi kerro totuutta. Vanhempien kanssa tulee puhua ilman syyllistämistä. Joskus pelkkä puheeksiottaminen saattaa havahduttaa vanhemmat. Jos puhumisesta ei ole apua tai tilanne on päässyt jo riittävän pahaksi, on tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Terveysnetti verkkosivuille tehty opas sisältää tietoa alkoholiperheessä elävästä lapsesta, tämän ongelmakäyttäytymisestä ja keinoista, miten opettaja voi lasta auttaa. Puheeksiottamista ja puuttamista varten löytyy yhteystahoja ja linkkejä, joista saa työvälineitä ja tukea puuttamiseen. Oppaasta löytyy myös linkkejä opettajan sekä oppilaan avuksi.

Opasta tehdessä on keskitytty asioihin nimenomaan opettajan näkökulmaan ja siihen miten ongelmat koulussa saattavat näkyä. Koulunkäynti ja sosiaaliset suhteet saattavat kärsiä huomattavasti. Oppaasta on tehty selkeä ja asiat on helposti löydettävissä. Asioita on käsitelty suoraan ja kaikenlaisten ongelmien selvittelyyn on koottu tukikeinoja.

Työn tekijät huomasivat, että jatkossa olisi tarvetta tutkia opettajakoulutukseen liittyen, millaista tietoa opettajat kaipaavat eikä sitä koulutuksesta saa. Myös olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka paljon koulussa on lapsia joiden on huomattu kärsivän vanhempien alkoholinkäytöstä.

ASIASANAT:

alkoholismi, kohtaaminen, tukeminen, lapsiperheet, opettajat, poikkeava käyttäytyminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Nursing | Nursing

January 2011 | 33 pages + 3 appendices

Instructors Heikki Ellilä and Sirpa Nikunen

Kaisa Kalske & Petra Siutla-Luotonen

MEETING WITH ALCOHOLIC FAMILIES

- Guide for teachers

Subject to this work has risen from Erityisestä edistävään – project, which has noticed a need for a equipments in school to face and help children in alcoholic families. The mission in this project was to give information for teachers in primary school by Terveysnetti –internetpage. The target in this project is to give explicit basic knowledge package about the children in alcoholic families and encourage teachers to pay attention into the special needs that alcoholic families need. Project is based on research information.

Alcohol use is very high in Finland. Many childrens lives are disturbed by alcohol at home. Often the problems are first seen in school. It has been researched that there is not enough knowledge and guidance about how to help child with these kind of problems. Teacher might be the only adult who can give positive experience and help in the situation.

Every child reacts different ways and every situation at home is different. Behaving can be extroverted or inward. Extroverted behaving is a lot easier to see and often it is causing a lot more dammage to the enviroment. Still it is just as important to intervene to inward behaving because it is harming the child. It is important to interpret childs behavior and talk about it with parents and child. Most important is to find the reason for the childs behavior.

It is not easy to get involved in this kind of situation, but it must be done. You can ask directly about it from the child, but it is typical that he will not be telling the truth. When talking to the parents, it must be done without claim guilty. Sometimes just talking about childs problems in school might wake up the parents. If talking does not make any difference or the situation is already too bad, it must be informed to child welfare.

KEYWORDS:

Alcoholism, intervene, families, teachers, disturbing behavior

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 KIRJALLISUUSKATSAUS	7
2.1 Perheen alkoholiongelma ja lapset	8
2.2 Lastensuojeluilmoitus	13
2.3 Opettajan rooli	14
3 PROJEKTIN TEHTÄVÄ JA TAVOITE	19
4 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN	20
5 INTERNET OPAS	23
6 PROJEKTIN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	26
7 POHDINTA	28
LÄHTEET	30

LIITTEET

Liite 1. Toimeksiantosopimus

Liite 2. Projektilupa

Liite 3. Internet-sivut

KUVAT

Kuva 1. Esimerkki oppaan sivusta

25

1 Johdanto

Vuoden 2004 alkoholiveron alentamisen myötä alkoholin kulutus nousi huomattavasti. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisema tilasto suomalaisten vuoden 2009 alkoholinkulutuksesta kertoo kulutuksen laskeneen vuodesta 2008, jolloin 100 % alkoholin kulutus oli 11,7l /asukas. Vuonna 2009 kulutus oli kuitenkin edelleen 10,2 l / asukas. Alkoholin kulutus on Suomessa siis edelleen historiallisen korkealla. (Jääskeläinen & Virtanen 2010, 2.) Seuraavat kertomukset on julkaistu internetissä A-klinikkasäätiön Varjomaailma varjofoorumilla.

*”Pääsiäinen menitäsikin pilalle. Juopunut isä herätti kaatumalla maahan ja pitämällä meteliä. Hän puhui itsemurhasta ja valitti elämän tylsyyttä. Lähti yöllä baariin. Isä on alkanut pakottaa ja painostaa ihmisiä. Lähde baariin, tule mun kanssa hakemaan viinaa, kun en voi ajaa ym. Kaikki vapaillat menevät täysin pilalle. Hän oli juomatta kaksi päivää, mutta se siitä. Sama jatkui taas. Eikä se ole muuttamassa pois, vaan jäämässä kokoaikaiseläkkeelle. Siitäkö mukavaa tulee...
Odotan pitkälti vaan hänen kuolemaansa. Se poistaisi pahan tunteen, vaikka niin on väärin ajatella. Jos isä on juomatta, kaikkien on jaksettava yrittää täysin voimin, uskoa ja luottaa. Miksi? Miksi pitäisi, vain pettyäkseen JÄLLEEN kerran.
Koulussa en jaksaisi käydä alkuunkaan. Olisi helppoa jäädä peiton alle aamulla, herätä kun huvittaa.” (Varjomaailma 2010.)*

Myös lastensuojelun piirissä olevien lasten määrä on nousujohteinen. On kuitenkin vaikea osoittaa, milloin vanhempien alkoholin käyttö on ollut yksittäisenä tekijänä johtamassa lastensuojelun asiakkuuden syntymiseen. Alkoholin lisäksi muina taustatekijöinä ovat muut päihteet, perheväkivalta, psyykkiset ongelmat ja kasvatukselliset ongelmat. Helsingin kaupunki on tilastoinut vuonna 2003 ensisijaisia lastensuojelun asiakkuuteen johtaneita syitä. Tässä tilastossa vanhemman alkoholinkäyttö oli ensisijaisena syynä 14,8

%:ssa tapauksista. Kun mukaan otetaan vanhemman alkoholin käyttö muiden ongelmien ohella toissijaisena, luku kasvaa huomattavasti. (Mellin ym. 2006 27.)

Tässä projektissa käsitetään alkoholiperheellä lapsiperhettä, jossa toinen tai molemmat vanhemmat käyttävät alkoholia lasta häiritsevällä tavalla. Näissä perheissä lapset kärsivät usein kehitystä tukevan avun ja tuen puutteesta eikä heidän tarpeitaan tunnisteta tai niistä ei välitetä. Nämä lapset ovat vaikea kohderyhmä apua tarjoaville tahoille, koska sekä lasten että vanhempien käytös on vaikeaa kohdata. Alkoholiongelma vanhemmalla tai vanhemmilla tuo perheeseen henkisiä, sosiaalisia sekä taloudellisia ongelmia. Perheissä ongelmia peitellään ja salataan, joten niitä saattaa olla ammattilaisenkin vaikea havaita. Suomessa alkoholiperheiden lasten koulunkäyntiä on tutkittu melko vähän. Näin olleen tutkimukseen perustuvia ohjeita opettajillekaan ei ole paljoa saatavilla. (Arajärvi 2006, [viitattu 19.10.2010]; Itäpuisto 2005, 21)

Salon seudun Mielenterveysstrategiaan perustuvan Erityisestä Edistävään-hankkeen (2008-2010) myötä on esiin noussut tarve selkeälle opettajan oppaalle alkoholiperheen kohtaamiseksi. Tähän tarpeeseen vastataan kokoamalla mahdollisimman kattavasti aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimustuloksia, joiden pohjalta on luotu opas Terveysnetti Internet-sivuille. Koska aiheeseen kuuluva problematiikka on hyvin laaja-alainen, on tehtävään koottu niiden tahojen yhteystietoja, joista opettajien on mahdollista saada apua ja tukea alkoholiperheen lapsen auttamiseksi tai vanhempien havahduttamiseksi.

Projektin tehtävänä oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnetti verkkosivustolle aiheena alkoholiperheen kohtaaminen. Opinnäytetyön tavoitteena on antaa opettajille perustietopaketti, josta löytyy tietoa ja työvälineitä alkoholiperheen kohtaamiseksi.

2 Kirjallisuuskatsaus

Aikuisen mielestä kohtuullinen alkoholinkäyttö voi olla lapselle ahdistavaa. Vanhemman käytöksen, hajun ja äänensävyn pienetkin muutokset voivat pelottaa lasta. (Vehmanen 2010,1190–1192.) Tämä käy ilmi myös A-klinikkasäätiön internet-sivuilla olevasta Varjomaailman Varjofoorumista (2010), joka on suunnattu kaikille lapsille ja nuorille, joiden vanhemmilla on päihdeongelma. Sieltä on tähän poimittu kaksi seuraava nuorten kirjoittamaa esimerkkiä.

”Kyllä me yhdessä pärjätään! Nyt on äiti saanu töitä, ja 'lupas' että ei mokaa tätä, ei oo muka viikkoon juonu mitään (baarissa se on kyllä kuulemman kahvilla istunut) mut jaa'a, kattoo miten tässä mennään.. voimia kaikki!” (Varjomaailma, 2010.)

”Mun viikonloppu meni kanssa aika huonosti/ ikävästi. Iskä ei menny juomaan, mutta tappeli äitin kanssa melkein koko ajan ja mä pelkäsin kauheesti.” (Varjomaailma, 2010.)

”Lasinen lapsuus – hankkeen” 2010 osana toteutettiin kysely varhaiskasvatuksen ammattilaisille (n=1550) koskien näkemyksiä päihdeperheen lasten auttamisesta. Kyselystä käy ilmi ammattilaisten tarve saada lisätietoa työskentelystä lapsen kanssa, jonka perheessä on päihdeongelma. Kyselyyn osallistuneista oli varhaiskasvatuksen työntekijöitä (51 %), opetuksessa työskenteleviä (5 %) ja loput muissa tehtävissä toimivia varhaiskasvatuksen ammattilaisia. Saatujen tuloksien perusteella voidaan sanoa, että lasten kanssa työskentelevät kohtaavat usein perheen päihdeongelmista kärsiviä lapsia sekä kokivat puutteita omissa tiedoissaan auttaa lasta, jonka kotona on päihdeongelma. Eniten puutetta tiedossa kokivat sairaalassa ja opetuksen parissa toimivat työntekijät. Kyselyyn vastanneet kaipasivat päihdeperheen lapsen kanssa työskentelyn tueksi lisää koulutusta erityisesti siitä, miten asian voi ottaa puheeksi vanhempien kanssa. Lisäksi

kaivattiin asiantuntijoiden neuvoa ja apua, jota voisi käyttää konsultaation tyyppisesti ja materiaalia vanhempien päihteidenkäytöstä. Puutetta koettiin olevan myös lapsille suunnatusta materiaalista, jonka avulla asiaa voisi käsitellä, työyhteisön tuesta ja yhteisistä pelisäännöistä päihdeperheessä elävän lapsen tukemiseksi. (Hakkarainen 2010, 1-20; Lasinen lapsuus-projekti 2010. a. [viitattu 20.10.2010])

2.1 Perheen alkoholiongelma ja lapset

Jokainen lapsi reagoi ja käyttäytyy eri tavoin, joten on mahdotonta luoda täydellistä käyttööpasta. Lapsen normaalia kehitystä on mahdotonta yleistää. Kehitykseen vaikuttavat biologiset -, sosiaaliset - ja ympäristötekijät. Kehittyäkseen lapsi tarvitsee oikeanlaisia virikkeitä sekä vuorovaikutussuhteita. Näiden puuttuessa tai ollessa vääränlaisia, kehitys saattaa hidastua. Pienestä asti lapsi tarvitsee kiintymystä synnyttävän suhteen, oikeanlaisia käyttäytymismalleja sekä turvallisuuden tunteen luovan ympäristön. Näiden tekijöiden ollessa vääristyneitä tai niiden puuttuessa myös lapsen kuva itsestä, normaalista käyttäytymisestä, suhtautumisesta ja toimintatavoista vääristyy. Pääpaino sosiaaliemotionaalille kehitykselle on ikävuosilla 0-6. (Hoffman, 2000; Kagan, 1984; Lämsä 2009,42-51; Sillanpää, 2004;Thompson, 1998,25-104.)

Perheestä saatu tuki ja esimerkki vaikuttavat merkittävästi siihen, millaiseksi lapsi ajattelee tulevaisuutensa ja mahdollisuutensa. Kun terveelliseen kehitykseen tarvittavia tekijöitä ei saa vanhemmilta, on kasvuun saatava tuki muualta, jotta lapsi voi jatkaa turvalliseen ja terveeseen nuoruuteen ja aikuisuuteen. Suurimpia kasvun ja kehityksen riskitekijöitä nykyään ovat päihteiden käyttö sekä kodin mielenterveysongelmat. Kun äidillä on alkoholiongelma, kiintymyssuhde jää usein puutteelliseksi ja lapsi alkaa oireilla. Vain toisella vanhemmalla oleva alkoholiongelma saattaa viedä toisenkin vanhemman huomion ja ajan pois lapsesta. Tutkimusten mukaan vanhemmilla on suurin rooli lapsen itsetunnon kehittymisessä. Myös opettajan rooli on merkittävä. Erityisesti lapsen luotettavuuden lisäämisen kannalta olisi tärkeää,

että mahdollisuuksien mukaan häntä opettaisi sama opettaja pidemmän ajan. Tämä luo pysyvyyden ja luotettavuuden tunnetta, jota lapsi ei välttämättä ole ennen kokenut. (Haapaniemi 2003, 45-51; Lämsä 2009, 21-24; Sillanpää 2004; Thompson 1998, 25-104.)

Alkoholisti ei yleensä koe eikä näytä tunteita. Tämä heijastuu myös lapsiin, jolloin aikuisikään asti seuraa tapa olla tunnistamatta tai ainakin näyttämättä tunteitaan. Tämä luo suuria ongelmia sosiaalisissa suhteissa. (Jalovaara 2005; Taitto 2002, 17-23.)

Usein lapsuus loppuu kesken ja lapsi on pakotettu aikuistumaan liian varhain. Pieni koululainen voi olla tuntikausia yksin kotona, kun äiti tai isä on asioilla tai ravintolassa. Lapsi voi joutua hoitamaan vanhempaa, joka ei itse pysty huolehtimaan itsestään päihtyneenä. Liian aikaisin aikuistumaan pakotettu lapsi ei opi ottamaan vastuuta itsestään eikä muista aikuisiälläkään. Aikuisena voidaan olla edelleen riippuvaisia vanhempien tai organisaatioiden tuesta. Toisaalta lapsi voi itsekkin toivoa tulevansa aikuiseksi äkkiä, koska on saanut kotoa kuvan, että silloin voi hallita muita ihmisiä ja tilanteita. (Lämsä 2009, 30-32; Taitto 2002, 17-23.)

Perheessä ei välttämättä katsota tarpeelliseksi pitää kiinni rajoista lapsen ollessa pieni. Toisinaan rajat voivat olla liian tiukat tai epäselvät. Rajoista kiinni pitäminen voi olla epäloogista etenkin alkoholiongelmaisessa perheessä, jolloin lapsi ei tiedä, miten hänen toivotaan käyttäytyvän. Tämän seurauksena nuoruusiällä saattaa ilmetä kasvatusvaikeuksia. On vaikea pitää säännöistä kiinni, esimerkiksi kotiintuloajoista ja nukkumaanmenoajoista. Lapsen tekemisistä ei tiedetä tarpeeksi. Aikuisella ei ole välttämättä voimia ja kykyä olla vanhempi. Rajojen asettaminen vasta tässä iässä ei onnistu yleensä helposti. (Lämsä 2009).

Häpeä on yleinen tunne alkoholistin lapselle. Vanhempi ei käyttäydy samoin kuin muut vanhemmat. Häpeän vuoksi lapsi ei halua kutsua kavereita kotiin. Näin tulee helposti yksinäisyyttä ja lapsi ei koe yhteenkuuluvuuden tunnetta mihinkään tai kenenkään kanssa. Tämä usein lisää kiusaamista. Moni kokee

syyllisyyttä ja ajattelee, että juominen johtuu omasta käyttäytymisestä. (Jalovaara 2005; Taitto 2002, 17-23.)

Alkoholisoituneessa perheessä on usein totuttu pettymyksiin. Lupauksilla ei ole merkitystä. Lapsi ei enää luota aikuisiin eikä muutenkaan ihmisiin. Välttämättä merkitystä ei ole edes sillä, onko aikuinen selvin päin vai humalassa. (Lämsä 2009, 30-32.)

Alkoholiongelmallisessa perheessä asuvalla lapsella on hyvin usein huono itsetunto. Lapsi ei koe olevansa riittävän hyvä tai riittävän kiltti. Hän kokee, ettei ole kunnioittamisen tai kuuntelemisen arvoinen. Riittävän tuen ja itsetunnon puutteessa lapsi ei opi tuntemaan itseäänkään eikä hän tunnista omia ajatuksiaan, tunteitaan tai ominaisuuksiaan. (Jalovaara 2005; Taitto 2002, 17-23.)

Perhe on sekä lapselle että aikuiselle tuen ja turvan keskeinen lähde. Usein lapsi jää alkoholiperheessä paitsi sekä henkistä että fyysistä turvallisuuden tunnetta. Vanhempi saattaa olla väkivaltainen tai loukkaava. Vanhempi ei yleensä pysty pitämään huolta lapsen syömisestä tai puhtaudesta. Lapsesta saattaa tulla liian luottavainen tai hän ei luota kenenkään aikuiseen. Perheen elämä on yleensä epäsäännöllistä ja jopa kaaosta. Lapsi ei pysty ennakoimaan tulevaa, eikä ymmärtämään mitä tapahtuu. Kaiken ollessa hyvinkin, lapsi on jännittynyt ja varuillaan tulevaa varten. Lapsi ei tiedä mitä pitäisi milloinkin tehdä tai miten käyttäytyä. Lapsi, jolle ei kotona opeteta sääntöjä tai toimintamalleja, ei yleensä opi noudattamaan kodin ulkopuolisiakaan sääntöjä. Onkin erityisen tärkeää lapsen kehityksen ja hyvän olon kannalta löytää aikuinen, jolta lapsi saa tukea, säännöllisyyttä, turvaa ja johdonmukaisuutta. Lapselle voi tulla myös fyysisiä oireita, kuten pahoinvointia, päänsärkyä, kipuja, unettomuutta, kastelua tai tuhrimista. (Lämsä 2009, 28-32; Taitto 2002, 17-23.)

Neljän ikävuoden jälkeen lapsen käyttäytymisessä alkaa ilmetä sukupuolien välisiä eroja. Pojilla on enemmän ulospäin suuntautunutta ongelmakäyttäytymistä, joka nuoruusikänsä tullessa usein kasvaa tai pysyy ennallaan. Tyttöillä vastaavanlaiset käyttäytymisongelmat puolestaan yleensä

vähenevät nuoruusikään tultaessa. Sisäänpäin suuntautuvat oireet taas tytöillä usein tässä vaiheessa lisääntyvät. Tämän on ajateltu johtuvan tyttöjen aikaisemmasta kehitymisestä (Kovacs & Devlin 1998, 47-63; Pesenti-Gritti ym. 2008.)

Opitun käyttäytymismallin on usein nähty olevan pysyvää tai ainakin pitkäkestoista, jolloin se vaikuttaa lapsen tulevaisuuteen merkittävästi. Näin ollen on ehdottoman tärkeää lapsen kannalta, että osattaisiin ajoissa huomata ja puuttua syntyviin tai jo olemassa oleviin ongelmiin. Tällöin lapsella on paremmat mahdollisuudet selvittää ongelmista. Koulu ja siellä tapahtuvat sosiaaliset suhteet ovat merkittäviä, muiden terveiden sosiaalisten suhteiden puuttuessa. (Lasinen lapsuus-projekti 2010. a.[viitattu 15.11.2010; Lehtinen 1991, 68-115.)

Lapsen sosioemotionaaliset ongelmat eli käyttäytymishäiriöt ilmenevät ajattelussa, sosiaalisissa suhteissa ja tunne-elämässä. Jako ulos- ja sisäänpäin suuntautuneisiin käyttäytymishäiriöihin on karkea, eikä aina laisinkaan yksiselitteinen. Kummankinlaisia ongelmia saattaa ilmetä samanaikaisestikin. (Lasinen lapsuus-projekti 2010. a. [viitattu 15.11.2010]; Lehtinen 1991, 68-115.)

Ulospäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen kertoo yleensä ongelmista sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kommunikointi ja muu kanssakäyminen muiden kanssa päättyy usein ristiriitoihin tai torjumiseen. Ulospäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen on negatiivisten tunteiden suuntaamista muihin, ei itseensä. Se ilmenee aggressiivisuutena, turhautumisena, huonona itsesäätelynä tai muunlaisena epäsosiaalisena käyttäytymisenä. Lapsella voi ilmetä käytös- tai uhmakkuushäiriöitä. Lapsi voi olla tyytymättömän oloinen tai välinpitämätön muita oppilaita kohtaan, eivätkä muut välitä hänen seurastaan. Vielä isompi saattaa olla välinpitämättömyys ja arvostuksen puute aikuisia kohtaan. Lapsi ei ymmärrä mitä häneltä sosiaalisissa suhteissa odotetaan. Hän ei välitä säännöistä, kielloista eikä ole kiinnostunut koulusta tai tulevaisuudestaan. (Kovacs & Devlin 1998, 47-63; Lasinen lapsuus -projekti

2010 [viitattu 15.11.2010]; Lämsä 2009, 44-51; Mesman & Koot 2000, 1029-1036.)

Sisäänpäin suuntautuneessa ongelmakäyttäytymisessä on tyypillistä, että lapsi ennemminkin pyrkii olemaan näkymätön kuin hallitsemaan ympäristöään. Sisäänpäin suuntautunut ongelmakäyttäytyminen pitää sisällään tunne-elämän ongelmia, kuten pelokkuutta, masentuneisuutta, vetäytymistä ja ahdistuneisuutta. Tämän tyyppinen ongelmakäyttäytyminen on paljon hankalampi huomata kuin ulospäin suuntautunut. Ongelmat saattavat ilmetä keskittymisvaikeutena. Lapsi saattaa olla kykenemätön keskittymään pitkää aikaa koulutehtäviin sekä unohtelee asioita ja tavaroita. Myös koulutehtävät voivat usein olla tekemättä. Ulospäin lapsi saattaa olla kuitenkin iloinen ja huoleton. (Lasinen lapsuus –projekti 2010 [viitattu 15.11.2010].)

Rauhalliseksi sopeutujaksi kuvatulla lapsella voi olla identiteetin puutetta. Vanhemmat ovat ehkä siirtäneet häneen omia menetettyjä toiveita ja haluja. Näin lapsella ei välttämättä ole lainkaan omaa tahtoa tai mielipiteitä. Lapsi on paljon omissa oloissaan, eikä ole kiinnostunut muista ihmisistä. (Lasinen lapsuus-projekti 2010.a. [viitattu 15.11.2010]; Kovacs & Devlin 1998, 47-63; Lämsä 2009, 44-51; Mesman & Koot 2000, 1029-1036.)

Vanhemman alkoholiongelma on koko perheen ongelma ja salaisuus. Lapsen on vaikea puhua asiasta, ettei petä vanhemman ja muun perheen luottamusta. Valehtelemisesta saattaa näin tulla tapa ja lapsi valehtelee myös tarpeettomista asioista. (Taitto 2002, 17-23.)

Lapsen ongelmaan keskittymistä tärkeämpää on löytää syy sen syntyyn. Jos lapsi leimataan yhteistyökyvyttömäksi tai hankalaksi, se saattaa vain vahvistaa ongelmakäyttäytymistä. Tämän vuoksi onkin tärkeää tukea lasta ja löytää asioita, joita lapsi tekee oikein ja hyvin. (Lasinen lapsuus-projekti 2010.a. [viitattu 15.11.2010].)

2.2 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojelulain 417/2007 määritelmä lastensuojelusta on hyvin laaja kattaen sekä varsinaisen lastensuojelu että ehkäisevän lastensuojelun. Lain avulla pyritään turvaamaan jokaiselle lapselle turvallinen ympäristö kasvaa ja kehittyä. Etenkin ehkäisevän lastensuojelun kohdalla on neuvolalla, kouluilla ja päivähoitolla tärkeä rooli. (Sosiaaliportti 2010 [viitattu 21.1.2010].)

Lastensuojelulaki 417/2007 määrittelee selkeästi millä tahoilla on velvollisuus ilmoittaa salassapitosäännön estämättä lastensuojeluun havaitessaan työssään asioita, jotka vaarantavat lapsen turvallista kehitystä. Opettajat ja muut opetuksen ja koulutuksen parissa toimivat kuuluvat ilmoitusvelvollisiin. Muita ilmoitusvelvollisia ovat sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen ja nuorisotoimen työntekijät. Lisäksi velvoite lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi koskee poliisitoimen ja seurakunnan tai uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt. Myös muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan tai turvapaikanhakijoiden vastaanottotoimintaa tai hätäkeskustoimintaa taikka koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt kuuluvat ilmoitusvelvollisiin. (Lastensuojelulaki 417/2007).

On huomioitavaa, että lastensuojelulain 417/2007 edellyttämä ilmoitusvelvollisuus syrjäyttää salassapitovelvollisuuden esimerkiksi terveydenhuollon- ja opetustoimen työntekijöillä. Lastensuojeluilmoitus tulee myös velvollisuuden nojalla tehdä, vaikka perhe kieltäisikin sen tekemisen. Ilmoituksen tekemistä ei saa viivyttää tai siirtää vastuuta esimerkiksi esimiehelle, vaan ilmoituksen on velvollinen tekemään se henkilö, jolla on herännyt huoli mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta. Lastensuojeluilmoitusta ei voi myöskään jättää tekemättä, vaikka arvioisi jo jonkun muun tehneen asiasta ilmoituksen tai tietäisi perheen jo olevan lastensuojelun asiakas. Sosiaalitoimen on helpompi luoda kokonaiskäsitys lapsen ja perheen

tilanteesta, mikäli huolensa lapsen lastensuojelun tarpeesta on ilmaissut mahdollisimman moni taho. (Sosiaaliportti 2010 [viitattu 21.11.2010]).

Asianmukainen lapsesta huolehtiminen on vanhempien vastuulla. Vanhemmilla on myös oikeus päättää, miten he huolehtivat lapsistaan. Yhteiskunnan tehtävänä on lain määräämänä tukea vanhempia ja tarvittaessa tarjota heille apua sekä ohjata mahdollisesti lastensuojelun piiriin. Lastensuojeluilmoitusta tehtäessä on aina huomioitava, että lapsen vanhemmilla on ensisijainen oikeus ja velvollisuus huolehtia lapsen asioista. Viranomaisilla on kuitenkin

velvollisuus tarjota perheelle apua heidän sitä tarvitessaan. Mikäli vanhemmat eivät syystä tai toisesta kykene ottamaan heille kuuluvaa vastuuta ja huolehtimaan lapsesta, on julkisen vallan velvollisuus puuttua asiaan lievimmän riittävän periaatteella. Lievin riittävä periaate tarkoittaa sitä toimenpidettä, jolla vähiten puututaan perheen ja lapsen itsemääräämisoikeuteen, mutta jolla tarkoituksenmukaisesti ja riittävästi tuetaan lasta ja perhettä. Toimenpidettä arvioitaessa on huomioitava myös perheen yksilölliset tarpeet. (Sosiaaliportti 2010 [viitattu 21.11.2010].)

Lastensuojeluilmoituksen tekijän ei tarvitse osata arvioida lastensuojelun tarvetta. Myöhemmin turhaksi osoittautuva puuttuminen on parempi vaihtoehto kuin jättää lapsen hätä huomiotta. Lastensuojeluilmoitus lapsesta on tehtävä aina jos lapseen kohdistuu joko fyysistä tai psyykkistä pahoinpitelyä tai hänen hoitonsa, huolenpitonsa ja kasvatuksensa laiminlyödään vakavasti. Myös lapsen kotona ilmenevä fyysinen pahoinpitely tai vanhempien runsas päihteidenkäyttö on syy lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Lapsen jatkuva oireilu kuten voimakkaat pelot, ahdistuneisuus, väsymys tai selkeä fyysisten tarpeiden tyydyttämättä jättäminen tulisi myös herättää niin suuren huolen, että asiaan puututtaisiin. (Raision kaupunki 2010.)

2.3 Opettajan rooli

Opettajan epäillessä oppilaan perheessä olevan alkoholiongelmaa, hänen tulee aina puuttua asiaan. Epäilyä ei saa jättää käsittelemättä ja tuudittautua

ajatukseen, että ongelma varmasti havaitaan ja hoidetaan jossain muualla. Erityisesti vastavalmistuneet lasten kanssa työskentelevät arastelevat päihdeongelman esiin nostamista ja odottavat varmoja faktoja päihdeongelmasta ennen kuin asiasta rohjetaan kysyä. Tällöin moni nuori saattaa pudota kaikkien apuverkkojen läpi. Tämä on vaarana etenkin silloin kun ulospäin kaikki näyttää hyvältä ja lapsi pärjää koulussa, vaikka lapsen pinnan alla olisi kuitenkin väsymystä ja hätää. Jos tilanne on vakava, tulee opettajan ehdottomasti tehdä lastensuojeluilmoitus keskusteltuaan kuitenkin ensin vanhempien kanssa asiasta. (Vehmanen 2010, 1190–1192.)

Ennaltaehkäisy ja ongelman varhaisen huomaamisen kannalta olisi tärkeää, että kodin ja koulun välinen yhteistyö olisi toimiva. Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat saattavat kuitenkin vaikeuttaa tätä yhteistyötä ja luoda vuorovaikutuksellisia ongelmia. Koulun henkilökunnan kesken asioista puhutaan liian yleisellä tasolla, jolloin asioita tulee helposti vähäteltyä. Lapsi tulee kuitenkin kohdata yksilönä ja perheenjäsenenä. Oppilas saattaa luottaa, ettei opettaja kerro puhutuista asioista eteenpäin. Luottamuksen rikkominen saattaa olla opettajalle vaikeaa. Kuitenkin saadessaan tietää lasta vahingoittavista asioista, on opettajalla velvollisuus puuttua asiaan. (Mäenpää 2008, 60-73.)

Usein päihdeongelmasta keskustellaan lapsen ohi. Päihdealan ammattilaiset rohkaisevat kuitenkin lasten kanssa työskenteleviä kysymään asiaa suoraan lapsilta ja käsittelemään ongelmaa lapsen ikäkauteen sopivalla tavalla. Tähän tarpeeseen on kaivattu työkaluja, joilla helpottaa puheeksiottoa ja ohjata keskustelua. Tällaisia ovat esimerkiksi keskustelun runkona käytettävät lomakkeet puheeksiottotilanteessa tai kortit, joiden avulla lapsi voi kertoa tunteitaan. Tällaisia työvälineitä on viime aikoina luotu jonkin verran helpottamaan asioiden käsittelyä lasten kanssa. (Vehmanen 2010, 1190.)

Kun herää epäily, että oppilaan perheessä tapahtuu lasta häiritsevää päihteidenkäyttöä, on ensiarvoisen tärkeää järjestää rauhallinen tila ja hetki, jossa oppilaalla on mahdollisuus kertoa tilanteesta ja tilanteen herättämistä

tunteista. Opettaja saattaa olla ensimmäinen ja ainoa ihminen, joka huomioi oppilaan hädän ja tarpeen purkaa asiaa luotettavan aikuisen kanssa. Häneltä voidaan kysyä suoraan huolta herättäneistä asioista. On huomioitavaa, että koululainen saattaa testata kuuntelijan luottamusta ennen kuin uskaltaa kertoa mieltä painavista asioista. Testaaminen voi ilmetä esimerkiksi opettajan kärsivällisyyden koettelemisena tai huomion hakemisena kahdenkeskisissä tilanteissa. Opettajan tulee myös huomioida, että on saattanut arvioida tilanteen toisin, jolloin syntyy väärinkäsityksiä. Pelkästään ulkoisten merkkien perusteella ei saa koskaan tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Jo kuulumisten kysyminen, kuunteleminen ja välittäminen auttaa lasta, joka on jäänyt vaille kuuntelevaa aikuista kotona, mikäli alkoholinkäyttö hallitsee vanhempien elämää. (Lasinen lapsuus 2010. b. [viitattu 20.10.2010].)

Opettajan tulisi huomioida, että koulu saattaa olla alkoholistiperheen lapselle pakopaikka, jossa saa olla rauhassa. Koulumenestyskin voi olla hyvä, vaikka kiinnostus koulutyöhön on vain seurausta siitä, että saa olla rauhassa. Toinen näkökulma asiaan on kuitenkin se, että lapset eivät kykene keskittymään opiskeluunsa kunnolla, koska ovat huolissaan vanhemmista heidän juodessaan kotona. Huomioimalla nämä näkökulmat, opettajalla on paremmat mahdollisuudet saada oppilas avautumaan omasta tilanteestaan. (Cork 1969, 41–43.)

Huolen ja mahdollisen alkoholiongelman puheeksiotto on suuri haaste. Asiasta tulisi voida keskustella säilyttäen vanhempien luottamus ja ottaa asia heidän kanssaan puheeksi lapsen näkökulmaa korostaen. Vanhemmille on kerrottava mikä lapsen käytöksessä on saanut opettajan huolen heräämään. On hyvä myös kysyä, ovatko vanhemmat huomanneet saman asian. Jo asian puheeksiotto saattaa havahduttaa vanhemmat, elleivät ongelmat ole kasvaneet valtavan suureksi. Vanhempia ei tule syyllistää, vaan heille on kerrottava, että ongelmiin on mahdollista saada apua. Heitä on myös kuunneltava eikä lopputuloksena saisi olla ajautuminen vastakkainasetteluun. Vanhemmille tulee myös korostaa, että lastensuojeluilmoituksen teko ei ole sama asia kuin huostaanotto. Lastensuojeluilmoituksen kautta perheellä on mahdollisuus

päästä tukitoimien piiriin, jotka vanhemmatkin useimmiten kokevat positiiviseksi. Keskustelussa tulee korostaa vanhemmille, että keskustelua käydään lapsen hyvinvoinnin parhaaksi, joka on varmasti myös vanhemmille tärkeää. (Vehmanen 2010, 1190–1192.)

Opettajan keskustellessa vanhemman kanssa oppilaan tukemisesta, voidaan soveltaa keskustelun ohjaamiseksi ja tarkentamiseksi AUDIT-testin kysymyksiä. AUDIT-testillä kartoitetaan yksinkertaisesti alkoholin käyttöä ja siihen liittyviä riskejä. AUDIT-testin teettämistä vanhemmalle ei sellaisenaan voi suositella kouluympäristössä. Vanhempi voi havahtua omaan liialliseen alkoholin käyttöönsä ja motivoitua hankkimaan apua alkoholinkäyttönsä vähentämiseksi jo opettajan kartoittaessa alkoholinkäyttöä. (Maailman terveysjärjestö WHO 2010; Seppä, 2009 [viitattu 16.11.2010].)

Verkossa on tarjolla erityisesti opettajille suunnattua tukimateriaalia, jota voi käyttää avuksi käsitellessä alkoholiongelman herättämiä ajatuksia oppilaan tai luokan kanssa. Sivustoilla on myös paljon tietoa alkoholistiperheessä elävän lapsen tukemisesta sekä toiminnallisia välineitä ajatusten ja kokemusten ilmaisemiseksi. Tukimateriaalia tarjoavia nettisivuja julkaisevat esimerkiksi Lasinen lapsuus projekti ja Pesäpuu ry.

Kuntien sosiaalitoimen internet-sivuilta löytyvät yhteystiedot lastensuojelun työntekijöille. Sivulla kerrotaan myös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä sekä lasten suojelusta yleensä. Esimerkiksi Salon sosiaalitoimen lastensuojelun internet-sivuilta löytyy lastensuojeluilmoituksen lomake, jonka voi täyttää sähköisesti. (Salon kaupunki 2010 [viitattu 21.11.2010]).

Koulukuraattori on sosiaalityön ammattilainen koulussa. Sekä häneltä että koulun terveydenhoitajalta saa tukea ja neuvoja oppilaan ongelmien käsittelyyn ja läpikäymiseen. Opettajan ei kannata keskustella vaikeista ja aroista asioista vanhempien kanssa yksin, vaan mukaan on hyvä ottaa esimerkiksi koulukuraattori, terveydenhoitaja tai muu koulun henkilökuntaan ja oppilaan opiskeluun liittyvä ammattilainen. (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2010 [viitattu 23.11.2010].)

Opettajille suunnatujen sivujen lisäksi verkosta löytyy lapsille ja nuorille suunnattuja sivuja, joille opettaja voi ohjata oppilasta. Tällaisilla sivuilla on tarjolla esimerkiksi kysymyspalstoja, jossa päivystää koulutettu vapaaehtoistyöntekijä. Vertaistukea ja toiminnallisia suunnitelmia julkaisee muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliitto.

3 Projektin tehtävä ja tavoite

Projektin tehtävänä oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnetti verkkosivustolle aiheena alkoholiperheen kohtaaminen.

Opinnäytetyön tavoitteena on antaa opettajille perustietopaketti, josta löytyy tietoa ja työvälineitä alkoholiperheen kohtaamiseksi.

4 Projektin toteuttaminen

Opinnäytetyön aihe on saanut alkunsa Erityisestä edistävään-hankkeen myötä havaitusta tarpeesta löytää niille ammattihenkilöille työvälineitä päihdeperheen kohtaamiseksi, joiden peruskoulutuksessa ei tällaisiin näkökulmiin juurikaan perehdytä. Projektikoordinaattori Irmeli Leino esitti ajatuksen tekijöille. Hankkeessa on erityiskysymyksenä noussut esiin kokonaisvaltainen perheen hoitaminen esimerkiksi lasten huomioiminen, kun vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelma. Opinnäytetyö on rajattu koskemaan alkoholiperheen kouluikäisten lasten huomioimista ja kohderyhmäksi on valittu peruskoulun opettajat. Toimeksiantosopimus on allekirjoitettu 2.12.2009 (Liite 1).

Projektin tehtävänä oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnetti verkkosivustolle aiheena alkoholiperheen kohtaaminen. Näiltä sivuilta opettajat saavat selkeitä neuvoja päihdeperheen lapsen tukemiseksi ja auttamiseksi koulumaailmassa. Terveysnetti on verkkosivusto, jonka toteuttavat Turun ammattikorkeakoulun oppilaat ja opettajat yhteistyössä Salon terveyskeskuksen, Salon aluesairaalan ja Salon kaupungin kanssa. Tämä verkkosivusto on luotu tavoitteenaan edistää Salon seudun väestön toimintakykyä, terveyttä ja itsehoitovalmiutta tietoteknologiaa hyödyntäen. (Turun ammattikorkeakoulu 2008 [viitattu 18.9.2010].)

Tutkittua ja näyttöön pohjautuvaa tietoa aiheesta on haettu kirjallisuudesta ja internetissä julkaistuista aineistosta, kuten Terveysportista ja Päihdelinkistä. Tiedonhaussa on keskitytty etsimään tietoa päihdeperheen lasten ongelmista yleensä sekä niiden ilmenemisestä erityisesti koulumaailmassa. Tiedon hakuun on käytetty eri tietokantoja, kuten Cinahl, Medline ja Medic ja kirjallisuutta haettu pääasiassa Aura- ja Vaski aineistotietokannoista. Tutkittua tietoa päihdeperheen lapsista on haettu muun muassa Terveysportista, Päihdelinkistä, Medic, Cinahl ja Medline tietokannoista ja kirjallisuudesta. Hakusanoina on käytetty muun muassa päihdeperhe, alkoholiongelma+lapsi, vanhemman päihdeongelma, alcohol+family, child+alcohol,

ongelmakäyttäytyminen, opettajat+päihdeperhe, lapsi+koulu, alkoholi+perhe. Tietoa vanhemman päihdeongelman vaikutuksesta lapseen on runsaasti, mutta vähemmän siitä, miten se vaikuttaa lapsen koulunkäyntiin. Projektilupa on myönnetty 28.10.2010. (Liite 2.)

Projektin aluksi on kartoitettu kolmen opettajan ja kolmen opettajaksi valmistuvan henkilön näkemyksiä ja tarpeita aiheeseen liittyen, jotta hahmotettiin kokonaiskuva tämän päivän koulumaailman ongelmista ja tarpeista. Heiltä kysyttiin sähköpostitse, minkälaisiin ongelmiin he ovat törmänneet opettaessaan päihdeperheen lasta ja mitkä asiat ovat jääneet mietityttämään. Opettajaksi valmistuvilta kysyttiin lisäksi mitä he toivoisivat oppaasta löytyvän ja mitä opettajan koulutuksessa käydään läpi päihdeperheeseen liittyen. Opettajista kaksi on työskennellyt vuosia ala-asteen opettajana ja yksi on valmistunut yläasteen opettajaksi vuosi sitten. Pidemmän työhistorian omaavat opettajat toivat esiin ajatuksia siitä, miten vaihtolovelvollisuus aiheuttaa ongelmia, josta johtuen tieto ei aina kulje riittävän nopeasti eri tahoille. Tiedon kulkemista osaltaan hidastaa myös oppilaiden ja vanhempien mahdollisesti eriävät kertomukset kotioloista. Opettajat eivät voi näin ollen tietää kodin ja perheen todellista tilannetta. Opettajat halusivat kiinnitettävän huomiota myös siihen, että huoltajien päihdeongelmat eivät aina tarkoita sitä, että lapsella menee koulussa huonosti. Voimavaroina opettajat mainitsivat koulun oppilashuoltotoiminnan, joka pystyy ongelmatilanteissa puuttumaan nopeastikin asioihin.

Työvuosiltaan nuorin opettaja, joka opettaa yläasteen oppilaita, ei ole joutunut työssään päihdeperheen lapsen asioita miettimään, mutta koki asian mielenkiintoiseksi. Hän mainitsi, ettei opettajan koulutuksessa asiasta puhuttu mitään. Samanlaisia ajatuksia tuli esiin myös valmistuvilta opettajilta, jotka kokivat valmiutensa päihdeperheen lapsen kohtaamiseen olevan heikot eikä aiheesta ole opinnoissa puhuttu lainkaan. Aiheen käsittely koettiin hyvin tarpeelliseksi. Nämä opettajat ja opettajaksi valmistuvat on valittu työn tekijöiden lähipiiristä kahdesta eri turkulaisesta koulusta. Laajaa kyselyä ei aiheesta katsottu tarpeelliseksi tehdä. Nämä mielipiteet huomioiden,

internetsivuille kerättiin perustietoa alkoholistiperheen lapsesta ja mahdollisesta ongelmakäyttäytymisestä.

Lastensuojeluilmoitusten käytännöistä ja lastensuojelulain mukaisen ilmoitusvelvollisuuden tuntemisesta kysyttiin sähköpostin välityksellä Turun kaupungin peruspalvelulautakunnan yksilöasioiden jaoston sihteeriltä, lakimies Liisi Teräväiseltä. Teräväinen on kokenut, että ne tahot, jotka ovat velvollisia

tekemään lastensuojeluilmoituksen, eivät aina ole tietoisia siitä, että kyseessä on velvollisuus. Hänen mukaan lain edellyttämä velvollisuus voidaan täyttää myös pyynnöllä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. (Teräväinen, 27.10.2010, henkilökohtainen tiedonanto; Lastensuojelulaki 2007, 25§.)

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas on perustietopaketti, joka sisältää tietoa ongelman ilmenemisestä koulumaailmassa sekä työkaluja, miten opettaja voi koululaista auttaa ja tukea. Oppaassa kuvataan lisäksi, miten ongelmatilanteissa tulee toimia ja mihin on otettava yhteyttä, jos opettaja kaipaa yhteistyötahoja mukaan oppilaan tueksi. Näistä yhteistyötahoista kootaan linkkejä, jolloin opettaja löytää helposti tarvitsevansa avun. Projektissa selvennetään myös vaitiolovelvollisuuden ja lastensuojelulain suhdetta ja sen konkreettista merkitystä käytännön työssä. Oppaan avulla opettajien toivotaan saavan varmuutta omaan toimintaansa päihdeperheen lapsen kanssa työskentelylle. Tilanteen niin salliessa, opettajan toivotaan ottavan vanhempien kanssa puheeksi negatiivisesti lapsen hyvinvointiin vaikuttava kodin alkoholiongelma.

Projektityön tekeminen oli haasteellista, koska kouluympäristö opettajan näkökulmasta oli molemmille projektin tekijöille vieras. Projektin edetessä alkoi kokonaisuus hahmottua paremmin ja työ helpottui.

Työ on valmiina raportoitavaksi 13.1.2011

5 Internet opas

Internet on tänäpäivänä tehokas väline tiedon levittämiseen, sillä Tilastokeskuksen 2010 tekemän tutkimuksen mukaan sitä käyttää 86% väestöstä ja alle 65 vuotiaista lähes jokainen. Jopa 74 % suomalaisista on päivittäisiä internetin käyttäjiä ja heistä joka toinen hakee tietoa eri viranomaisten sivuilta. (Tilastokeskus 2010. [viitattu 8.1.2011].)

Tutkitut tiedot internetin käytön yleisyydestä etenkin nuorten ja työikäisten kohdalla puoltavat siis internet oppaan käyttökelpoisuutta tiedon levittäjänä projektin kohdenryhmälle.

Projektin tuotoksena tehdyiltä internet-sivuilta löytyy perustietoa päihdeperheen lapsista ja ongelmien ilmenemisestä koulussa. Internet-sivuilta löytyy myös opettajille suunnattuja linkkejä, josta hän saa tietoa ja tukea päihdeperheen lapsen auttamiseksi.

Verkkosivujen laadinnassa hyödynnettiin Turun Yliopiston potilasohjausta kehittävän tutkimusryhmän ohjeistusta hyvästä ohjeistuksesta. Hyvässä ohjeistuksessa tulee ilmetä kohderyhmä, jotta ohjeistusta ei käytettäisi väärässä tilanteessa. Kohderyhmän lisäksi hyvässä ohjeistuksessa on kuvattu milloin ja miten ohjeistusta on tarkoitettu käytettäväksi. Näiden lisäksi ohjeistuksen sisällöstä tulisi löytyä ohjeistus ongelmatilanteiden varalle sekä tiedot siitä, mistä voi saada lisätietoa asiaan. Ulkoasultaan asianmukaisen ohjeistuksen tulee olla kielellisesti virheetön, selkä ja hyvin etenevä. Monimutkaisia termejä tai vierasperäisiä ilmauksia tulee välttää. Kirjasintyyppin on oltavan riittävän suurta ja painotettavat asiat tulee erottautua tekstistä. Havainnollistava materiaali, kuten kuvat ja taulukot tekevät ohjeista helposti luettavia ja selkiyttävät asiaa. (Salanterä ym. 2005)

Internetoppaan uskottavuutta lisää lähteiden asiallisuus ja ajantasaisuus. Lähteet tulee olla näkyvissä. Oppaan tekijät, kohderyhmä ja tarkoitus tulee

selvitä helposti. Opastavien ja ohjeistavien internetsivujen on tarkoitus vaikuttaa eikä sen vaikutus saisi perustua vain tiedolliseen, vaan hyvä opas koskettaa myös tunnetasolla. Internetopas ei saa sisältää tiedollisia virheitä ja asiat tulee olla selkeästi ja johdonmukaisesti esitetty. Visuaalisen olemukseen vaikuttaa asianmukainen kuvitus. Kun opas on rakennettu yksinkertaisista virkkeistä eikä käytetä sivistyssanoja, tulee sen omaksuminen lukijalle helpommaksi. Ulkoasultaan internetoppaan tulee houkutella lukijaa. Houkutelevan ulkoasun jopa parantaa lukijan ymmärtämystä. Asiaan kuuluva kuvitus tekee oppaasta houkuttelevamman ja selkeän. (Parkkunen ym. 2001, 9–11; Hyvärinen 2005, 1769–1773; Alaperä ym. 2006, 67–68; lisa ym. 2006, 327–328.)

Internetsivuille tulevaa opasta koottiin sillä ajatuksella, että opettaja voisi oppaasta nopeasti saada perustiedot alkoholistiperheen lapsen kohtaamisesta. Internetoppaan tekemistä ohjeistavien lähteiden neuvojen mukaan opettajille suunnattuun oppaaseen haluttiin tuoda selkeästi esille kohderyhmä, sekä oppaan käyttötarkoitus. Monimutkaisia ja vierasperäisiä ilmauksia ei käytetty. Sivuille haluttiin selkeyden vuoksi vain perustieto alkoholistiperheen lapsesta ja lapsen oireilusta, johon opettajan tulisi kiinnittää huomiota ja kuvilla haluttiin vaikuttaa sivujen tunnelmaan ja selkeyteen. Perusasioiden jälkeen oppaassa käydään läpi asiaa opettajan kannalta ja mitä opettaja voi konkreettisesti tehdä asialle ja miten hänen tulee edetä sekä vanhemman että lapsen kanssa. Lastensuojeluilmoitukset kuuluvat olennaisena osana oppilaiden hyvinvoinnin valvontaan, joten lastensuojelulle on internetsivuilla varattu oma osio. Pääpaino oppaassa on niiden tahojen esittelyllä, josta opettajilla on mahdollista saada lisätukea tai materiaalia alkoholiongelman käsittelemiseksi. Näiltä sivuilta opettaja löytää myös internetsivustoja, joilla hän voi ohjata kodin ongelmista kärsivän lapsen kohtaamaan esimerkiksi vertaistukea.

Sivut on laadittu Power Point ohjelmalla. Fontiksi on valittu Monotype Corsiva sen arvokkuutta henkivän ulkomuotonsa vuoksi ja koko 12. Sivujen värit haluttiin pitää hillittynä ja on siksi lilan ja harrmaan sävyinen. Oppaan vasemmassa reunassa kulkee koko ajan linkit oppaan muille sivuille, jotta lukija

löytää nopeasti tarvitsemansa tiedon. Alla esimerkkikuva valmiista verkkosivusta.

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Puheeksiotto

Kun perheessä ilmenevä mahdollinen päihdeongelma ja sen vaikutukset lapseen otetaan puheeksi, opettaja voi pyytää tukeen koulun terveydenhoitajan tai koulukuraattorin. Näin asian käsittelyyn saadaan mahdollisimman monta näkökulmaa eikä ongelman esille ottaminen henkilöidy vain opettajaan. Puheeksiotto tilanteen pitää tapahtua rauhallisena hetkenä tilassa, jossa on mahdollisimman vähän häiriötä.

<p><i><u>Lapsen kanssa</u></i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>kysy huolta herättäneestä asiasta suoraan lapselta</i> ▪ <i>huomioi lapsen tarve testata luottamusta ennen kuin uskaltaa kertoa aroista asioista</i> ▪ <i>huomioi, että olet saattanut arvioida tilanteen toisin, kuin mikä on todellinen tilanne</i> ▪ <i>kuulumisten kysyminen, välittäminen ja kuunteleminen ovat viestejä lapselle että olet kiinnostunut hänestä</i> ▪ <i>keskustelun tulee edetä lapsen ehdoilla</i> ▪ <i>Ota tarvittaessa käyttöön esim. kortit, joiden avulla lapsen on helpompi ilmaista tunteitaan esim. www.pesapuu.fi/evaskori</i> 	<p><i><u>Vanhemman kanssa</u></i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>ota huolta herättänyt asia puheeksi lapsen näkökulmaa korostaen</i> ▪ <i>pyri säilyttämään vanhempien luottamus</i> ▪ <i>kysy ovatko vanhemmat huomanneet saman asian</i> ▪ <i>vanhempia ei tule syyllistää</i> ▪ <i>kerro tarvittaessa velvollisuudestasi tehdä lastensuojeluilmoitus</i>
--	---

Kuva 1. Esimerkki oppaan sivusta

6 Projektin luotettavuus ja eettisyys

Luotettavaa projektia tehdessä on oltava tarkka lähteiden luotettavuuden arvioinnissa. Pohja projektin luotettavuudelle on tekijöiden moraalilla. Tekijöiden tulee tarkistaa ja valita tarkkaan käytettävä tieto. (Hirsjärvi 2008, 96-97; Leino-Kilpi 2009, 366.)

Työssä käytetty materiaali on sosiaali- ja terveystieteen kirjallisuudesta tai näiden alojen ammattilaisilta saatua tietoa. Luotettavuutta lisää materiaalien hankinta eri tieteenalojen tietokannoista, joihin ei ole vapaa pääsy kaikilla internetin käyttäjillä. Tekijät ovat käyttäneet Nelli-portaalia luotettavan aineiston löytämiseksi. Nelli-portaali sisältää kirjastojen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen elektronista aineistoa. Projektia tehdessä on pyritty hakemaan mahdollisimman monipuolista tietoa. On käytetty erilaisia lähteitä ja etsitty erilaisia näkemyksiä. Käytettyjä tekstejä ei ole plagioitu, mutta asia on esitetty samoin kun lähteessä. On pyritty mahdollisimman paljon käyttämään tutkittua tietoa. Tietoa on etsitty pääasiassa lapsen näkökulmasta ottaen kuitenkin huomioon opettajia koskevat lait ja säädökset. Aiheesta ei ole suomenkielellä paljonkaan tutkimuksia tai kirjallisuutta. Muilla kielillä löytyy jonkin verran enemmän, mutta lähteiden luotettavuuden arviointi tällöin on vaikeampaa.

Kyselyt ja asiantuntijanäkemykset on pyydettävä ja käytettävä niin, että vastaaja tietää mihin tietoa tullaan käyttämään. Verkkosivuilta käytettävät kommentit ja mielipiteet ovat jo julkisessa käytössä, joten niiden käyttäminen on eettisesti hyväksyttävää myös tässä työssä. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 18.)

Tähän työhön liittyvät kyselyt tarpeellisen sisällön hahmottamiseksi ja asiantuntijanäkemyksen saamiseksi on tehty siten, että opettajat ja opettajaksi opiskelevat esiintyvät työssä anonyymeinä, mutta asiantuntijan ominaisuudessa esiintyvä on omalla nimellään.

On huomattu, että opettajilla on kovin vähän tietoa ja ohjausta siitä, miten auttaa oppilasta, jolla on kotona ongelmia. Opettaja on se, joka usein ongelmat ensimmäisenä huomaa. Tällöin asiaa voi selvittää oppilaalta kysymällä. Jos tilanne vaatii pikaista ja aktiivisempaa puuttumista tulee opettajan kertoa asiasta eteenpäin, esimerkiksi terveydenhoitajalle, jolla yleensä on erilaiset kontaktit ja valmiudet hoitaa asiaa. Velvollisuus on kertoa ja auttaa lasta tilanteessa vaikka se saattaa olla äärimmäisen vaikeaa. Monesti saatetaan epäillä epäilyjen todenmukaisuutta tai mahdollisesti pelätä vanhempien syytöksiä. Vaitiolovelvollisuuden ja näiden kaikkien edellä mainittujen asioiden ohi ajaa lastensuojelulaki. (Mäenpää 2008, 60-73.)

7 Pohdinta

Projektin tehtävänä oli luoda peruskoulun opettajille suunnatut verkkosivut Terveysnetti verkkosivustolle aiheena alkoholiperheen kohtaaminen. Opettajien koulutukseen ei liity lainkaan opetusta alkoholiongelmaisessa perheessä elävän lapsen erityistarpeiden huomioimisesta eikä opettajilla ole tietoa ja varmuutta puuttua asiaan niin kuin pitäisi. Näin ollen oppaalle on varmasti tarvetta. Työn tekijät halusivat oppaasta sellaisen, josta kaikki tarvittava tieto löytyy samasta paikasta ja tieto on helposti löydettävissä sivuilta.

Opinnäytetyön tavoitteena on antaa opettajille perustietopaketti, josta löytyy tietoa ja työvälineitä alkoholiperheen kohtaamiseksi. Alkoholiongelmaisen perheen ja koulumaailman välisistä kohtaamisista oli vaikeaa löytää tutkittua tietoa. Työssä on koottu eri lähteistä tietoa alkoholiongelmaisen perheen lapsen erityistarpeista ja sovellettu saatua tietoa koulumaailmaan. Tätä kautta tekijöille on hahmottunut alkoholiongelmaisessa perheessä elävän lapsen tarpeet ja mahdollinen hätä. Pahimmillaan oppilas on leimattu häiriköksi, vaikka taustalla onkin kotiooloista johtuvaa pahaa oloa ja ahdistusta.

On yllättävää, miten vähän opettajille on saatavilla kootusti materiaalia sellaisen lapsen tukemiseen, jonka kotona on ongelmia. Koulussa lapsi tapaa päivittäin monia aikuisia, joilla on mahdollisuus havaita hälyttävät muutokset lapsen käytöksessä. Millään muulla yhteiskunnan taholla ei ole yhtä kattava kosketus lapsiin ja nuoriin. Työtä tehdessä heräsi mielenkiinto konkreettiseen tutkimiseen miten paljon oireilevia päihdeperheen lapsia löytyy luokista ja miten opettajat ovat asioihin puuttuneet. Opettajat ovat niin ratkaisevassa roolissa, että heidän opetussuunnitelmassaan tulisi ehdottomasti huomioida perheiden ongelmat ja niiden käsittely oppilaan kanssa. Näitä asioita kun ei voi vain sivuuttaa ilman lapselle tai nuorelle koituvia henkisiä vahinkoja.

Aiemmin on tehty oppaita, joista lähinnä löytyy työvälineitä lapsen auttamiseksi. Nyt tehdystä oppaasta löytyy tietoa alkoholiongelmaisen perheen lapsesta ja tämän käyttäytymisestä, tavoista joilla auttaa lasta, tahoja joihin ottaa yhteyttä ja

opettajan velvollisuudesta. Oppaasta löytyy myös linkkejä ja yhteystietoja, joista löytyy opettajalle apua ja tukea lapsen auttamiseksi.

Työn tekijät huomasivat, että jatkossa olisi tarvetta tutkia opettajakoulutukseen liittyen, millaista tietoa opettajat kaipaavat eikä sitä koulutuksesta saa. Myös olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka paljon koulussa on lapsia joiden on huomattu kärsivän vanhempien alkoholinkäytöstä.

LÄHTEET

Ahonen, P.; Elomaa, L.; Lehtikunnas, T.; Leino-Kilpi, H.; Moisander, M-L.; Pulkkinen, M-L.; Salanterä, S.; Salmela, M. & Virtanen, H. 2005. Yliopistosairaalan kirjallisen potilasohjausmateriaalin arviointi. *Hoitotiede* 17 (4), 217-228.

A-klinikkasäätiö. 2010. Päihdelinkki. [viitattu 23.11.2010] Saatavissa: www.paihdelinkki.fi

Alaperä, P.; Anntila, E.; Blomster, K.; Hiltinen, H.; Honkanen, A.; Honkanen, R.; Holtinkoski, T.; Konola, A.; Leiviskä, H.; Meriläinen, S.; Ojala, H.; Pelkonen, E. & Suominen, A. 2006. Kirjallinen potilasohjaus. Teoksessa Lipponen, K.; Kyngäs, H. & Kääriäinen, M. Potilasohjauksen haasteet. Käytännön hoitotyöhön soveltuvat ohjausmallit. Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja, 67-68.

Arajärvi, P. 2006. Puhe Lapsi päihdeperheessä -seminaarissa 8.5.2006. Tiivistelmä. [viitattu 19.10.2010]

Saatavissa:

www.tpk.fi/public/default.aspx?contentid=171947&nodeid=41435&contentlan=1&culture=fi-FI

Cork, M. 1969. Unohdetut lapset. A-klinikkasäätiön julkaisu 4. Suomentanut Saini Lanu

Ensi- ja turvakotien liitto ry. 2007. Kotona kun tapellaan. [viitattu 23.11.2010] Saatavissa: <https://www.turvakoti.net/fi/lapset/>

Gråsten-Salonen, H. & Mehtiö, M. 2010. Lastensuojelun käsikirja. Oppilashuolto ja koulun sosiaalityö. Sosiaaliportti.fi [viitattu 23.11.2010] Saatavissa: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva_lastensuojelu/toimintamuotoja/oppilashuolto_ja_koulun_sosiaalityo/

Haapaniemi, Liisa. 2003. Sopeutumattomien erityisluokkaopetus-konfliktisimulaattoriko?. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes print. Väitöskirja.

Hakkarainen, Tyyne. 2010. Lasinen lapsuus projekti (1-20). [viitattu 20.10.2010]

Saatavissa: www.lasinenlapsuus.fi > tietoa > verkkokolumnit 2010 > Lokakuu 2010

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.-14. Osin uudistettu painos. Helsinki. Tammi, 96-97

Hoffman, M. (2000). Empathy and moral development. Implications for care and justice. Cambridge: Cambridge University Press.

Hyvärinen, R. 2005. Millainen on toimiva potilasohje? : Hyvä kieliasu varmistaa sanoman perillemenon. *Duodecim*. 121 (16), 1769–1773.

lisa, K.; Oittinen, H. & Piehl, A. 2006. Kielenhuollon käsikirja. Helsinki: Yrityskirjat Oy.

Itäpuisto, M. 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopisto. Kuopion yliopiston julkaisuja E. yhteiskuntatieteet. Väitöskirja.

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot Kustannus.

Jääskeläinen, M. & Virtanen, S. 2010. Alkoholi juomien kulutus 2009. Tilastoraportti. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2010. [viitattu 19.11.2010]
 Saatavissa: www.thl.fi > tutkimus ja kehittäminen > tilastot ja rekisterit > päihteet > alkoholitalanne > alkoholi juomien kulutus.

Kagan, J. (1984). The nature of the child. New York: Basic books.

Klein, M. 2006. Basic problems and intervention needs of children living in families with alcohol problems – What we know and what can be done [esitelmä]. Alkoholi ongelmat perheessä -seminaari 8.5.2006. Helsinki. [viitattu 19.10.2010]
 Saatavissa: www.apua.info/File/260ad02e-c7ff-439b-9fc3-448956276b54/klein_II-seminaari_080506.pdf.

Kovacs & Devlin 1998. Journal of Child Psychology and Psychiatry Internalizing Disorders in Childhood Journal of Child Psychology and Psychiatry. Cambridge University Press Copyright © 1998. Association for Child Psychology and Psychiatry. 47-63.

Lasinen lapsuus-projekti. 2010.a. Lapsen sosioemotionaalinen kehitys ja sen häiriöt – lapsi päihdeperheessä? [Viitattu 15.11.2010] Saatavissa: www.lasinenlapsuus.fi > työvälineitä > opettajien sivut > lisämateriaalia

Lasinen lapsuus-projekti. 2010.b. Opettajan tukimateriaali – laaja. [viitattu 23.10.2011]
 Saatavissa: www.lasinenlapsuus.fi > työvälineitä > opettajien sivut

Lastensuojelulaki. 2010. 417/2007 [viitattu 21.11.2010] Saatavissa: www.finlex.fi > lainsäädäntö > ajantasainen lainsäädäntö > 2007 > lastensuojelulaki

Leino-Kilpi, H. 2009. Hoitotyöntekijä ja tutkimusetiikka. Teoksessa Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. Etiikka hoitotyössä. 5 painos. Helsinki: WSOY, 366.

Lämsä, Anna-Liisa. 2009. Mun on paha olla. Jyväskylä. PS-kustannus. 28-51,

Maaailman terveysjärjestö WHO, Alkoholin käytön riskit, (AUDIT). [viitattu 16.11.2010]
 Saatavissa: www.paihdelinkki.fi > testit > alkoholin käytön riskit (AUDIT).

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2010. Lasten ja nuorten netti. [viitattu 23.11.2010]
 Saatavissa: <http://www.mll.fi/nuorille/lnpn/>.

Mellin, N.; Vihmo, J. & Österberg, E. 2006. Alkoholi haittojen yhteiskunnalliset kustannukset Suomessa 2003. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 10/2006. (27) [viitattu 19.11.2010]
 Saatavissa: http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R10_2006%20verkko.pdf .

Mesman, J., & Koot, H.M. 2001. Early preschool predictors of preadolescent internalizing and externalizing DSM-IV diagnoses. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry 40, 1029-1036.

Mäenpää, Tiina. 2008. Alakoulun terveydenhoitajan ja perheen yhteistyö. Tampere. Tampereen Yliopistopaino Oy.

Parkkunen, N.; Vertio, H. & Koskinen-Ollonqvist, P. 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus.

Pesäpuu ry.2010. Toiminnalliset välineet.Jyväskylä. [viitattu 21.11.2010]
Saataavissa: www.pesapuu.fi/evaskori

Raision kaupunki. Huoli lapsesta – Miten toimin? Esite

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.(18)

Salon kaupunki.2010. Lastensuojelu.[viitattu 21.11.2010]
Saataavissa: www.salo.fi > sosiaali- ja terveyspalvelut > sosiaalityön palvelut > lasten ja perheiden palvelut > lastensuojelu.

Seppä, Kaija, 2009.Lyhytneuvonta (Mini-interventio) [viitattu 16.11.2010] Saataavissa: www.paihdelinkki.fi > tietopankki > tietoisikut< 640 päihdetyön menetelmiä ja lähestymistapoja > 642 lyhytneuvonta (mini-interventio).

Sillanpää, M. 2004. Kehitysneurologinen tutkimus. Teoksessa E. Herrgård, M. Iivanainen, M. Koivikko, H. Rantala (toim.). Lastenneurologia. Jyväskylä: Duodecim.

Sosiaaliportti. 2010.Lastensuojeluilmoitus.[viitattu 21.11.2010]
Saataavissa: www.sosiaaliportti.fi > lastensuojelun käsikirja > työprosessit > lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo > lastensuojeluilmoitus.

Sosiaaliportti. 2010. Mitä on lastensuojelu.[viitattu 21.11.2010]
Saataavissa: www.sosiaaliportti.fi > lastensuojelun käsikirja > työprosessit > mitä on lastensuojelu.

Taitto, A. 2002. Huomaa lapsi; Päihdeongelma perheessä (17-23). Jyväskylä: Gummerus.
http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr10_10.pdf.

Thompson, R. A. 1998. Early sociopersonality development. Teoksessa W. Damon & N. Eisenberg (toim.), Handbook of child psychology. Vol. 3. Social, emotional and personality development (25-104). New York: Wiley.

Tilastokeskus. 2010. Jo joka toinen suomalainen käyttää internetiä useasti päivässä. [viitattu 8.1.2011]

Saataavissa: www.tilastokeskus.fi > Tilastot > Tiede, teknologia ja tietoyhteiskunta > Tieto- ja viestintäteknikan käyttö > 2010 > Jo joka toinen suomalainen käyttää internetiä useasti päivässä

Turun AMK, Terveysprojektit, 2008, Terveysnetti.[viitattu 18.9.2010]
Saataavissa: terveysprojektit.turkuamk.fi > terveystietti.

Varjomaailma, Varjofoorumi. A-klinikkasäätiö [viitattu 21.9.2010]

Saatavissa: www.varjomaailma.fi > varjofoorumi > varjomaailma > viikonloppu.

Vehmanen, Mari. 2010. Onkohan lapsiperheessä alkoholiongelma?. Suomen Lääkärilehti 14, 1190-1192.

Turun ammattikorkeakoulu
Terveysala, Salo
Ylhäistentie 2
24130 Salo

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Toimeksiantajan nimi : Erityisestä edistävään -hanke

Toimeksiantajan osoite: Turun ammattikorkeakoulu Ylhäistentie 2 24130 SALO

Yhteyshenkilö/asema Ulla Wiirilinna, koulutuspäällikkö

Yhteystiedot puh. 050 3854123 ulla.wiirilinna@turkuamk.fi

ERITYISESTÄ EDISTÄVÄÄN HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

Erityisestä edistävään, mielenterveystyön kehittämisprojekti pohjautuu Salon seudun mielen-terveysstrategiaan. Hankkeen tavoitteena on luoda uudet yhteistoiminnalliset ja mielenterveyttä edistävät toimintamallit kunnan, yksityisten toimijoiden ja kolmannen sektorin palveluihin. Tavoitteena on vahvistaa mielenterveyttä edistävän ja perhekeskeisen työtavan ja eri ammattiryhmien yhdessä toimimisen mallia. Hankkeessa on mukana Salon kaupunki, Salon terveyskeskus, VSSHP:n Psykiatrian tulosalue, TYKES ja Turun ammattikorkeakoulu

Hankkeen tavoitteet:

Mielenterveystyön toimintatapojen kehittäminen

kuvaamalla ja arvioimalla nykyisiä palveluprosesseja sekä kehittämällä uusia työmenetelmiä ja toimintamalleja moniammatillisissa työryhmissä.

Mielenterveysosaamisen kehittäminen järjestämällä case-tyyppisiä valmennustilaisuuksia ja seminaareja, joissa perehdytään ikäryhmittäin mielenterveyden edistämiseen, ongelmien varhaiseen tunnistamiseen, hoitoon ja kuntoutukseen.

Mielenterveystyön toimintamallin jalkauttaminen muutosta halliten ja työntekijöiden työhyvinvointia tukien.

Hanke	Aihe	Tekijät	Ryhmä
Erityisestä edistävään	Päihdeperheen kohtaaminen - Opas opettajille päihdeperheen kohtaamiseksi	Kaisa Kalske ja Petra Siutla	ASSHK08

Päiväys ja allekirjoitukset:

1.12.2009
Päiväys

Lipka Nikkimo
AMK:n edustaja

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

OPINNÄYTETYÖN SOPIMUSEHDOT

OPINNÄYTETYÖN OHJAUS JA VASTUUT

Vastuu opinnäytetyön tekemisestä ja tuloksista on opiskelijalla. Turun ammattikorkeakoulun vastuu rajoittuu opinnäytetyön tavanomaiseen ohjaukseen. Ohjauksella tuetaan työn tavoitteiden saavuttamista.

Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön kaikki opinnäytetyön tekemisessä tarvittavat tiedot ja aineistot sekä ohjaamaan opinnäytetyötä toimeksiantajaorganisaation näkökulmasta.

OIKEUDET TULOISIIN JA MUUHUN OPINNÄYTETYÖHÖN LIITTYVÄÄN AINEISTOON, LAITTEISIIN JA SOVELLUTUKSIIN

Tekijänoikeus ja omistusoikeus opinnäytetyön tuloksiin kuuluvat opinnäytetyön tekijälle. Opinnäytetyön tekijä on velvollinen luovuttamaan opinnäytetyön raportin toimeksiantajalle. Tekijänoikeuden ja teollisoikeuksien osalta noudatetaan tapauskohtaisesti kyseisiä oikeuksia koskevaa kulloinkin voimassaolevaa lainsäädäntöä.

TULOSTEN JULKISTAMINEN JA LUOTTAMUKSELLISUUS

Opinnäytetyö on kokonaisuudessaan julkinen. Työ asetetaan kirjaston kokoelmiin tai julkistetaan elektronisessa muodossa verkkokirjastossa.

Opinnäytetyön osapuolet sitoutuvat pitämään salassa kaikki opinnäytetyön tekemisessä ja sitä edeltävissä tai sen jälkeisissä neuvotteluissa esiin tulevat luottamukselliset tiedot ja asiakirjat.

Opinnäytetyön raportti on laadittava niin, ettei se sisällä liikesalaisuuksia tai muita julkisuuslaissa salassa pidettäväksi määrättyjä tietoja. Toimeksiantaja antaa opinnäytetyöstä lausunnon.

OPINNÄYTETYÖN KUSTANNUKSET JA NIIDEN KORVAAMINEN

Opinnäytetyöstä mahdollisesti aiheutuvien kustannusten (ml. aineistojen hankinta, raaka-aineet, matkat, työkorvaus jne.) korvaamisesta sopivat toimeksiantaja ja opiskelija keskenään.

OLEMME YHTEISESTI SOPINEET OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUKSESTA YLLÄ ESITETTYLLÄ TAVALLA

2 / 12 2009

Pekka Suittala

Kari Kallio

Opiskelija

1 / 12 2009

Leena Wiies

Toimeksiantaja

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
 Terveysala, Salo
 Ylhäistentie 2
 24130 SALO
 Puh. 010 5536100
 Fax. 010 5536179

ANOMUS OPINNÄYTETYÖNÄ TOTEUTETTAVASTA PROJEKTISTA

Projektin nimi	Päihdeperheen kohtaaminen- Opas opettajille päihdeperheen kohtaamiseksi	
Projektitehtävä	Projektin tehtävänä on luoda Terveysnettiin sivut, joiden avulla opettajien olisi helpompaa hahmottaa avunsaantimahdollisuuksia päihdeperheen lapselle.	
Projektin kuvaus	Projektissa kootaan tietoa päihdeperheen lapsista ja heidän auttamisestaan kirjallisuuteen ja tutkittuun tietoon pohjautua. Lisäinformaatiota haetaan internetin kautta eri tietokannoista. Näin saadun tiedon pohjalta luodaan internetsivut, joiden kohdeyryhmänä ovat opettajat.	
Projektin toteuttamisajankohta	1.9. – 2.12.2010	
Projektin arvioitu valmistumisajankohta	2.12.2010	
Projektisuunnitelma hyväksytty	25.10.2010 <i>Sirpa Nikunen</i>	
Projektin ohjaajat	Sirpa Nikunen puh 044 907 5494 Heikki Ellilä puh 044 907 5489	
Sitoudumme toteuttamaan projektimme projektisuunnitelmassa esitettyjen vaiheiden puitteissa ja siten, että projektiin osallistuvien henkilöiden anonymiteetti säilyy.		
Projektin tekijät	Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto (suuntautumisvaihtoehto) Kaisa Kalske (nimi) Kastuntie 45 D 34, Turku (osoite) p. 044 342 6928 (puhelinnumero)	ASSHK08 (ryhmä) Petra Siutla-Luotonen Pyynekatu 24, Turku p. 044 2959 767

Anomus käsitelty 28/10 2010
 lupa myönnetty
 lupa evätty, peruste _____

Allekirjoitus *Leea Wiinik* _____

Anomus ja projektisuunnitelma toimitetaan yhtenä kappaleena, josta toimeksiantaja lähettää kopiot yhdelle opiskelijalle, yhdelle ohjaavalle opettajalle ja kullekin työhön osallistuvalla toimipisteelle. Alkuperäinen jää toimeksiantajalle. Valmis työ toimitetaan toimeksiantajalle sovitulla tavalla.

ALKOHOLIONGELMAISEN PERHEEN KOHTAAMINEN - Opas opettajille

- Etusivulle
- Perheessä esiintyvä alkoholiongelma
- Oireileva lapsi
 - käyttäytymishäiriöt
- Opettajan rooli
 - puheeksiotto
- Lastensuojelu
- Lisätietoa ja työvälineitä opettajille
- Tukea oppilaille
- Lähteet
- Tekijät

Alkoholiongelman perheen kohtaaminen Perheessä esiintyvä alkoholiongelma

Lapsi jää usein vaille normaalin kehitykseen tarvittavaa apua ja tukea vanhemman käyttäessä runsaasti alkoholia. Runsas alkoholinkäyttö saattaa tuoda perheeseen henkisiä, sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia. Ongelmia yleensä peitellään ja salailaan, joten niitä voi olla ulkopuolisen vaikea havaita.

Liiallinen alkoholinkäyttö on usein syynä lastensuojelun asiakkuuden syntymiseen. Vuonna 2003 tehdyn tutkimuksen mukaan vanhemman alkoholinkäyttö oli ensisijaisena syynä lastensuojelun asiakkuuteen yli kymmenessä prosentissa. Moni lapsi siis elää olosuhteissa, joissa ei voi tuntea turvallisuutta ja luottaa tulevaisuuteen. Alkoholiongelmaisissa perheissä elää toki myös tasapainoisia ja onnellisia lapsia.

Opettajat ovat usein ensimmäinen taho, joka huomaa oppilaassa ilmenevän pahoinvoinnin. On todettu, että opettajille suunnattuja työvälineitä asian käsittelemiseksi ei ole riittävästi ja helposti saatavilla.

" Enkä koe oloani hyväksi kuraattorien tms. muiden luona. Vainaan ja ahdistun lisää. Kaverini kun eivät tiedä tästä, saisin selittää kaikenlaista. Lisäksi kuraattori ehdottaisi yhteistä keskustelua. Sitä taas en halua, sillä isäni kieltää kaiken ja näyttölee hyvin absolutistia, joten siitä ei olisi hyötyä. Saisin vain itse kuulla asiasta myöhemmin." (Varjomaailma 2010)

Alkoholiongelman perheen kohtaaminen

Oireileva lapsi

Jokainen lapsi tarvitsee ainakin yhden tasapainoisen ja luotettavan aikuisen, johon tukeutua. Alkoholiongelmainen vanhempi vie helposti voimavarat muilta perheenjäseniltä, jolloin lapsi jää yksin. Lapsi saattaa oireilla myös fyysisesti. Kukaan ei välttämättä ole asettanut lapselle selkeitä rajoja tai rajoista kiinni pitäminen on epäloogista, eikä lapsi tällöin tiedä miten hänen odotetaan käyttäytyvän. Tämän seurauksena saattaa ilmetä myöhemmin sopeutumisvaikeuksia yhteiskunnassa vallitseviin sääntöihin.

Lapsi voi joutua hoitamaan vanhempaa, joka ei pysty huolehtimaan itsestään humaltuneena. Tällöin lapsi joutuu aikuistumaan liian aikaisin, joka saattaa johtaa siihen ettei hän opi ottamaan vastuuta oikealla tavalla itsestään ja muista. Häpeä on yleinen tunne alkoholistin lapselle. Lapsi kokee helposti yksinäisyyttä eikä halua kutsua kavereitaan kotiin. Tämä voi alistaa kiusaamiselle. Moni lapsi kokee syyllisyyttä vanhemman alkoholinkäytöstä eikä koe olevansa kunnioitettujen tai kuuntelemisen arvoisen. Tämän vuoksi alkoholiongelman perheen lapsilla on usein huono itsetunto.

Alkoholi-sovituneessa perheessä lupauksilla ei ole merkitystä, vaikka aikuinen olisi seivinpäin. Lapsi joutuu pettymään toistuvasti vanhemman lupauksiin, jonka seurauksena hänen on vaikea luottaa muihinkaan ihmisiin.

Alkoholiongelman perheen kohtaaminen

Käyttäytymishäiriöt

Sosioemotionaaliset ongelmat voidaan jakaa kärkeästi ulos- ja sisäänpäin suuntautuneisiin käyttäytymishäiriöihin. Kummankinlaisia ongelmia voi ilmetä samanaikaisesti.

Ulospäin suuntautunut käyttäytymishäiriö

- ongelmia sosiaalisessa kanssakäymisessä
- negatiivisten tunteiden suuntaamista muihin
- aggressiivisuutta
- turhautumista
- impulssikontrollin puutetta
- tyytymättömyyttä
- välinpitämättömyyttä

Sisäänpäin suuntautunut käyttäytymishäiriö

- tunne-elämän ongelmia
- pelokkuutta
- masentuneisuutta
- vetäytymistä
- ahdistuneisuutta
- keskittymisvaikeuksia

Sisäänpäin suuntautunut oireilu on hankalampi huomata, mutta yhtä häiritsevää lapselle kuin ulospäin suuntautunut ongelma käyttäytyminen.

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Opettajan rooli

Opettajan havaitessa oppilaan käytöksessä tavallisuudesta poikkeavaa, tulee asiaan aina reagoida. Mikäli oppilas käyttäytyy häiritsevästi, häntä ei tulisi leimata yhteistyökyyryttömäksi tai hankalaksi, sillä se saattaa vain vahvistaa häiriökäyttäytymistä. Sen sijaan että opettajan huomio keskittyisi lapsen epätavalliseen käytökseen, hänen tulisi pyrkiä löytämään syy käytökselle.

Alkoholiongelman arkaluontoisuudesta johtuen asian esille ottaminen voi olla vaikeaa, mutta se ei kuitenkaan saa olla syy olla toimimatta. Opettaja saattaa olla ainut aikuinen, joka huomaa lapsen hädän.

"Minulle rupesi tulemaan outoja olotiloja elikkäs yht'äkkiä vaikka masentunut ja itsetuhoisin olo, mutta se katosi äkkiä ja tuli takaisin, koulu rupesi menemään huonosti ahdistukseni takia laski kaikki numeroni 7-9 > 5-6. Nyt näitä olotiloja ei onneksi enää ole kun olen löytänyt hyvän ystävän jolle kerron kaiken melkein hän kannustaa minua jaksamaan, mutta päässäni on yhä kysymys: jaksako vai hakeako apua?" (Varjomaailma 2010)

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Puheeksiotto

Kun perheessä ilmenevä mahdollinen päihdeongelma ja sen vaikutukset lapseen otetaan puheeksi, opettaja voi pyytää tuekseen koulun terveydenhoitajan tai koulukuraattorin. Näin asian käsittelyyn saadaan mahdollisimman monta näkökulmaa eikä ongelman esille ottaminen henkilöity vain opettajaan. Puheeksiottotilanteen pitää tapahtua rauhallisena hetkenä tilassa, jossa on mahdollisimman vähän häiriötä.

Lapsen kanssa

- Kysy huolia herättäneestä asiasta suoraan lapselta
- huomioi lapsen tarve testata luottamusta ennen kuin uskaltaa kertoa avoista asioista
- huomioi, että olet saattanut arvioida tilanteen toisin, kuin mikä on todellinen tilanne
- kuulumisten kysyminen, välittäminen ja kuunteleminen ovat viestejä lapselle siitä, että olet kiinnostunut hänestä
- keskustelun tulee edetä lapsen ehdoilla
- Ota tarvittaessa käyttöön esim. kortit, joiden avulla lapsen on helpompi ilmaista tunteitaan esim. www.pesapuu.fi/evaskori

Vanhemman kanssa

- ota huolia herättänyt asia puheeksi lapsen näkökulmaa korostaen
- pyri säilyttämään vanhempien luottamus
- kysy ovatko vanhemmat huomanneet saman asian
- vanhempia ei tule syyllistää
- kerro tarvittaessa velvollisuudestasi tehdä lastensuojeluilmoitus

Alkoholiongelman perheen kohtaaminen

Lastensuojelu

Opettajilla on lain edellyttämä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli havaitsee vakavia laiminlyöntejä lapsesta huolehtimisessa. Asiasta on kuitenkin aina ensin keskusteltava oppilaan vanhempien kanssa. Ilmoitus on tehtävä, vaikka vanhemmat sen kieltäisivät.

Opettajan tehtävä ei ole arvioida lastensuojelun toimenpiteiden tarpeellisuutta, vaan se on kunnan lastensuojelun työntekijöiden tehtävä.

Lastensuojeluilmoituksen teko ei voi siirtää esimerkiksi esimiehelle, vaan ilmoitus pitää tehdä sen henkilön toimesta, kenellä on herännyt huoli lapsesta.

Ilmoitusta ei saa jättää tekemättä, vaikka arvioisi jonkun muun tehneen asiasta ilmoituksen tai tietäisi perheen jo olevan lastensuojelun asiakas. Ilmoituksen voi tehdä joko puhelimitse tai kirjitse kunnan sosiaalitymelle.

Lastensuojelulain edellyttämä ilmoitusvelvollisuus syrjäyttää salassapitovelvollisuuden!

Alkoholiongelman perheen kohtaaminen

Lisätietoa ja työvälineitä opettajille:

Lasinen lapsuus-projekti:

Opettajille suunnattu sivusto, josta ladattavana tukimateriaalia ja tietoa alkoholistiperheessä elävän lapsen tukemisesta.

<http://www.lasinenlapsuus.fi/opettajat>

Pesäpuu ry:

Sivustolta mahdollisuus tilata toiminnallisia välineitä lapsen tunteiden ilmaisun tueksi.

<http://www.pesapuu.fi/evaskori/>

A-klinikkasäätiö:

Palvelun kautta on saatavissa laajasti tietoa päihdeongelmasta.

<http://www.paihdelinkki.fi>

THL:

Sosiaalisportti sivustolta löytyy mm. Huolen puhekeskustelun ennakointilomake ja tietoa työmenetelmistä alohiohgelmaisen perheen kohtaamiseksi.

<http://www.sosiaalisportti.fi>

Lisätietoa antavat myös kuntien sosiaalityöntekijät.

" Meillä ei juuri ole paljon ystäviä isäni takia, kerran kun heidän ja mun ainoa ystävä perhe oli käymässä niin isäni tuli alasti saunasta meidän joukkoomme. Kukaan ei ollut näkevinään ja äitini oli hävennyt silmät päästään kun kaikki olimme vielä n 14- 16 vuotiaita lapsia. Onko väärin hävetä henkilöä jota rakastaa" ?
(Varjofoorumi 2010)

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Tukea oppilaille:

Mannerheimin lastensuojeluliitto:

Lasten ja nuorten puhelin, johon lapsi tai nuori voi soittaa maksutta ja kertoa mieltä painavista asioista, joista ei halua puhua muiden kanssa. Lasten ja nuorten puhelimen numero on 116 111.

Lasten ja nuorten netti, jonne voi kirjautuneena lähettää viestejä ja saada vastauksia koulutetuilta vapaaehtoisilta.

<http://www.lastenjanuortennetti.net>

Ensi- ja turvakotiliitto ry:

Lapsille suunnatulta turvakoti-sivustolta löytyy mm. turvasuunnitelma, kotona olevan väkijoukon varalle.

<http://www.turvakoti.net/lapset>

A-klinikkasäätiö:

Varjomaailma on päihdeperheen nuorille suunnattu sivusto, jossa mm. vertaistukiryhmiä ja keskustelufoorumi.

<http://www.varjomaailma.fi>

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Sivujen teossa käytetyt lähteet

A-klinikkasäätiö. 2010. Päihdelinkki. [viitattu 23.11.2010] Saatavissa: www.paihdelinkki.fi

Arajärvi, P. 2006. Puhje Lapsi päihdeperheessä -seminaarissa 8.5.2006.Tiivistelmä. [viitattu 19.10.2010]
Saatavissa: www.tpk.fi/public/default.aspx?contentid=171947&nodeid=41435&contentlan=1&culture=fi-FI

Cori, M. 1969. 'Unohditut lapset. A-klinikkasäätiön julkaisu 4. Suomentanut Saimi Lanu

Ensi- ja turvakotien liitto ry. 2007. Kotona kun tapellaan. [viitattu 23.11.2010] Saatavissa: <https://www.turvakoti.net/fi/lapset/>

Grästen-Salonen, H. & Meltiö, M. 2010. Lastensuojelun käsikirja. Oppilashuolto ja koulun sosiaalityö. Sosiaaliportti.fi [viitattu 23.11.2010]

Saatavissa: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva_lastensuojelu/toimintamootojo/oppilashuolto_ ja_koulun_sosiaalityo/

Hakkarainen, Tyne. 2010. Lasinen lapsuus projekti (1-20) [viitattu 20.10.2010]
Saatavissa: www.lasinenlapsuus.fi > tietoa > verkkokolumnit 2010 > Lokakuu 2010

Häpjuisto, M. 2005. Kokemuksia alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa eläystä lapsuudesta. Kuopion yliopisto. Kuopion yliopiston julkaisuja E. yhteiskuntatieteet

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot Kustannus.

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Kovacs & Devlin 1998. *Journal of Child Psychology and Psychiatry/ Internalizing Disorders in Childhood Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Cambridge University Press Copyright © 1998. Association for Child Psychology and Psychiatry. 47-63.

Lastensuojelulaki 2010. [viitattu 21.11.2010] Saatavissa: www.finlex.fi > lainsäädäntö > ajantasainen lainsäädäntö > 2007 > lastensuojelulaki

Lämsä, Anna-Liisa. 2009. *Mun on paha olla*. Jyväskylä. PS-kustamus. 28-30, 42-51.
Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2010. *Lasten ja nuorten netti*. [viitattu 23.11.2010]
Saatavissa: <http://www.mll.fi/nuorille/lnpn/>

Mäenpää, Tiina. 2008. *Alakoulun terveydenhoitajan ja perheen yhteistyö*. Tampere. Tampereen Yliopistopaino Oy

Pesäpuu ry. 2010. *Toiminnalliset välineet*. Jyväskylä. [viitattu 21.11.2010]
Saatavissa: www.pesapuu.fi/evaskori

Raision kaupunki. *Huoli lapsesta – Miten toimin?* Esite

Sosiaaliportti. 2010. *Mitä on lastensuojelu*. [viitattu 21.11.2010]
Saatavissa: www.sosiaaliportti.fi > lastensuojelun käsikirja > työprosessit > mitä on lastensuojelu

Täitö, A. 2002. *Huomaa lapsi; Päihdeongelma perheessä (17-23)*. Jyväskylä: Gummerus.
http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr10_10.pdf

Varjomaailma, Varjofoorumi. *A-klinikkasäätiö* [viitattu 21.9.2010]
Saatavissa: www.varjomaailma.fi > varjofoorumi > varjomaailma > viikonloppu

Veljanen, Mari. 2010. *Onkohan lapsiperheessä alkoholiongelma?* *Suomen Lääkärilehti* 2010, 14, 1190-1192.

Kuvat on poimittu internetistä vapaassa käytössä olleista kuvista.

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen

Tekijät

Turun ammattikorkeakoulun opinnäytetyö 2011

Alkoholiongelmaisen perheen kohtaaminen
- Opas opettajille

Sisällöstä vastasivat hoitotyön opiskelijat
Kaisa Kalske & Petra Siutla-Luotonen
ASSHK08

